

Jaromír Tomeček – Zarámovaný úsměv

Noc seděla nad Teplicí jako kvočna na kuřatech, jenže její náruč nebyla tak útulná a hřejivá. Filip, honící pes, který z verandy Rubcovy samoty pátral nosem do tmy dvora, skočil pojednou dolů a hnal se za jakýmsi nízkým, dlouhým stínem. Čtyřmi pěti skoky přerazil roh dvorku, vletěl do kolny a vrazil mordu pod příčné trámy přístěnku, až si odřel čenich. Zase pozdě, jako včera, předevěřím, jako vždycky. Ačkoliv onen stín s pachem zvířete proběhl nedaleko verandy v téměř místě a v téže době jako jindy, neuspěl jej polapit.

Jal se zběsile štekát. Toto noční strašidlo jako by si tropilo z něho šašky. A možná že ano. Nepřipouštělo si věru ani trošku strachu, zejména když mezi ním a psem se octla trámová zeď kolny. Drobátko poodběhlo, obrátilo se a výsměšně prsklo. Psí tlama ve skulině pod kolnou bezmocně tancovala a chrlila přívaly kleteb; štekavý hlídač se zlostí málem vztekl. Z boudy se mezitím vyřítíl druhý pes, Gubi, a teď vyřvávali oba. Tím však si nijak nepomohli dostat se za kůlnu zpupnému zvířeti na kůži. Ovšem, tchoř byl zpupný, ale přítom i ostražitý, aspoň natolik, aby psím rámusením nepřivolával na sebe neštěstí. Nechal psa psem, přehoupl špalek, který z venčí ze zahrady zcela bezúčelně podpíral kůlnu, prosmykl se pod dvěma vozovými koly, rovněž opřenými o stěnu kůlny, a zamířil podél laťkového plotu k humnu. Držel se těsně latěk, aby zbytečně doširoka nerozséval stopy, a docupital ke stodole. Chystal se, že zadními vraty zahne dovnitř, když tu jej náhle udeřil do nosu ostrý pach. Strnul. S nakrčeným hřbetem, sedě napůl na bobku, pozoroval otvor ve vratech stodoly, jímž cizí pach pronikal nejintenzivněji. V tu chvíli se otvor zaplnil a v zápětí se z něho vynořila hlava.

Tchoři se naježily chlupy a první jeho myšlenkou bylo vzít do zaječích, vždyť dvůr a humno nebyly jeho pravou domovinou. Necítil se tu tak jistým jako na lesní pasece, kde měl svá doupata, nebo jako na lukách pod lesem, na nichž za letního sucha rejdl. Jeho eldorádo bylo tam, pod lesem, ve volné přírodě, tam byl jeho ráj. Stavení a dvory patřily lidem, jemu sloužily toliko za příležitostný útulek. Všichni ti podivínští tvorové kolem člověka, šelmy, kopytnatci, opeřenci, jejichž pokožka načisto ztratila vůni divočiny a přisvojila si pach hnojišť, ti všichni tu byli doma, ale on, tchoř, ne. Hostoval v cizím prostředí, kde se smysly neměly nikdy dost na pozor. A proto se už obracel, aby před hlavou v otvoru zmizel. Ale druhý pach, který přicházel s prvním a s ním se proplétal, jej zadržel. K pachu kočičímu se přidružil pach myší. Podíval se ostřeji, co je to za šalebné mámení, avšak to, co uviděl, nevypadalo na žádnou zvláštnost, byl to docela všední obrázek. Ze stodoly se vysunul šedý kocour a nesl v tlamě myš.

Myšlenka na útěk se náhle rozplynula vniveč. Divoká sveřepost dělá z čeledě drobných kun nebezpečnou spřež, obávanou po všem lesním a polním okrsku. A tchoř byl po této stránce pravým pekelníkem. Jak uviděl před stodolou kocoura s kořistí v tlamě, popadl jej zcela bezdůvodně strašný vztek. Snad to činila ta ulovená myška – závist ve světě šelem nemá o nic pěknější výrazové formy než ve světě lidí.

Bylo to náhlé jako prásknutí bičem, ale mnohem tišší a zákeřnější. Zpružina hnědého tchořího těla padla na kocourův hřbet a ostré trháky našly šiji ještě v letu.

Kocoura to srazilo, málem jej ranila mrtvice. Byl hodně otrlý, ale podobný útok ještě nezažil. Nevěda zprvu, na čem je, cpal se zadkem zpět do stodoly i s myší v tlamě; lekem ji zapomněl pustit. Když se honem nemohl vtěsnat do otvoru za sebou, vzpamatoval se, vyplivl úlovek, skočil kupředu a provedl dva divoké přemety. Dábelský davič na hřbetě letěl s ním, nad ním i pod ním, ale nepustil. Bolestí bez sebe syčel kocour jako žhavá podkova v putně vody. Udělal několik přemetů a začal ječet. „Co se to tam ksakru děje?“ ozval se lidský hlas od chalupy a zadupaly tam kroky. Tchoř věděl, kdy přestat; odskočil, přepelášil kolem stodoly – hozené vidle zahřměly mu nad hřbetem – a ztratil se za hromadou roští.

(...) Za čas poté ležel tchoř v trnitém zákoutí poblíž Rubcova kříže u lesa. Přes drapérii listů nahlížela do jeho bydlá žlutá letní pohoda, která si přisvojila les, louky a pole, když slunce posunulo svou ohnivou kouli o výšku statného smrku nad obzor. Lahodilo to jeho tělu, ale zdaleka to nebylo příčinou jeho náhlého zájmu o svět mimo pelech.

Zaslechl kroky. Blížily se pěšinou od protějšího cípu lesa, kde se za loukou bělala stavení Rubcovy samoty. Kroky člověka. Dokud dusaly vychozenou trať, nepovažoval za nutné

podniknout více než tiše ležet a pozorovat. Když však chůze opustila stezku a obrátila se k houštinám, v nichž se ukrýval, nazvedl se nejprve na přední běhy. A pak na všechny čtyři.

Zahlédl člověka - sopečku se sklopenou střechou, myslivecké šaty, vysoké boty - , kterého bývalo lze spatřit v lese a na loučkách Teplice častěji než milo. A tchoří rod nežil s člověkem v míru, neboť zájem lidí a tchořů se neustále křížily a narážely na sebe.

Kroky se přiblížily, už byly jen na vzdálenost pěti skoků od úkrytu. Tchoř se vykradl z pelechu a při krčen k zemi vyletěl z křovin do lesa jako vystřelen. Po spadlém listí to šustlo, jako když přejedeš rukou po drátěném plotě. Člověk to zaslechl, stanul a usmál se. Potom se obrátil a vrátil se do vychozené dráhy. Když přešel za nejhustší spleť trní, ohlédl se ještě skrze řídké kmeny do nitra lesa. Měl ostrý zrak, avšak dvě zelenavé jiskry, jež po něm svítily za malým keříkem, nezahlédl. Tím méně zahlédl tělo, k němuž patřily. (...)

Stezkou šel Rubec. Měl namířeno ze své samoty do vrcholů nad Teplicí a potom snad dále, do blízkosti Studeného – stále měl v lese co kutit. A proto znal lesní kraj jako svoji rozpraskanou dlaň. Tchoř měl pod hromadou seschlého ostružiní u kříže dočasný úkryt, jedno z těch mnoha odpočívadel rozsetých po celém kraji, do jakých se uchyloval, když poblíž zakončil noční šťáru. A Rubec o tom věděl. Schválně sešel ze stezky těsně k houštině, aby se přesvědčil, jestli v ní selma hostuje i dnes. Věděl, že se bude musit přiblížit tak, aby jí málem mohl dát kopanec, teprve potom se zvedne. Znal její smělost z vlastního dvora (...).

Navečer se vracel domů a opět šel kolem kříže a kolem houštin. Šelmu však již nevyplašil, nevrátila se tam dospat svou denní siestu. Stezka ho potom vedla mírným svahem louky k potůčku, k lávce položené přes úzké koryto. Když byl blízko lávky, zahlédl na jejím konci cosi nažloutlého, povalovalo se to tam jako odhozený cár. Zprvu to nezaujalo jeho pozornost, ale potom si toho povšiml přece: Co to může být? Odpověď dostal, teprve až se k nápadnému předmětu schýlil. House.

Leželo tam roztrháno na luntý. Z příjemného žlutého stvořeníčka zbylo několik oškubaných krvavých cárů. Přišlo z jeho dvora. Stará husa vyvedla mladé teprve před několika dny a to je poprvé vábila k tekoucí vodě, k potoku pod samotou. A hned na této první vycházce padlo jedno z nich za oběť. Rubcovi nedalo mnoho zkoumání a přemýšlení komu. Poznal podle jedné stopy, že tchoři, jež ráno u kříže vyplašil. (...)

Minul den, minula noc, minul další den a tchoř, vyspalý a při chuti, zamířil k slepičímu hlasu, který mu zněl v paměti vábně a slibně, k Rubcově samotě. Byla těžká tmavá noc. Velká zlatá hvězda stoupala vzhůru k půlnoci, aby v tajemném vrcholení hodiny duchů přitahovala k sobě mordy všech srstnatých poutníků noci. Na lomenici samoty sedělo sůvě, hromádka načechraného peří, a bezedným, mdle lesklým zrakem hltalo svit hvězdného zdroje. Rozevřelo zobák a velebilo půlnoc. Filip a Gupi seděli na svých tlustých oháňkách uprostřed dvora zády k sobě a naslouchali jako okouzlení. Co chvíli pozvedli mordy a dueto jejich protahovaného úpění přehlušovalo soví notu. (...)

Zatracenci, stěžoval si Rubec a v polospánku se v posteli obrátil ke stěně a přetáhl si peřinu přes uši. Ale hned poté se odkryl a usedl. Vytí přestalo, jako by utá. Divoký dusot psích tlap zabubnoval pod okny, přehnal se kolem laťkového plotu a zastavil se kdesi za chlívkou. A v zápětí dvorem zaburácel ostrý psí štěkot.

Blázni, bručel Rubec, když uléhal zpátky hlavou ke stěně. Znal své psy, každé jejich hnutí, každé ladění jejich štěkotu, každý jejich denní i noční zvyk. Mohl říci s naprostou jistotou, z čeho mají radost, co je trápí, nač mají zlost. (...) Tohleto je asi ježek, hádal usínaje. (...)

Ráno prošel Rubec kolem plotu dvora, pohladil jednu ze psích hlav, složenou na tlapách před boudou k dřímotě, nahlédl do stáje a otevřel dvířka kurníku. Napřed vyrazil odtud těžkým letem mohutný kohout a ohlásil se dlouhým zakručáním. Bude přšet, kokrhel má starosti, zjistil Rubec a pozoroval ostatní drůbež, která se kvapně sletovala za kohoutem. Tahle nohatá kuřata rostou jako z vody a vykrmená jsou jako podsvinčata; jedno, dvě, tři, pět, osm – vida, těm posledním dvěma se nechce! No polezte, červenáči, polezte, pobízel a napůl strčil hlavu do kurníku. Hned však s ní ucukl, jako by dostal políček. Chvatně sáhl do tmavého nitra a vytáhl odtamtud dvě vyhaslá těla kuřat. Obě hlavičky byly pryč, ufiknuty, jako by sekerou sťal, stejně daleko tři prsty shora.

No tohleto – proč ale ty psí bestie nic – Rubec se zarazil a matně si vzpomněl na půlnoční rozespalé intermezzo, na náměsíčné vytí, na dupot a štěkot u plotu za chlívkem, na ježka – aha, pěkný ježek, tož tohle byl on; no počkej, neřáde, na tebe já si přivstanu!

drapérie – řasený závěs; *humno (humna)* – pozemek za stodolou; *siesta* – chvíle odpočinku; *lunt* – hadr; *intermezzo* - mezihra

TOMEČEK, Jaromír. *S nebem nad hlavou*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1985, Zarámovaný úsměv. s. 11 - 26.

- 1) Kdo (co) je hlavní postavou příběhu? Kdo stojí proti sobě?
- 2) Čím je Rubec?
- 3) Jak příběh skončí, když se jmenuje „Zarámovaný úsměv“?
- 4) Jaký vztah má spisovatel k přírodě? Znal ji?
- 5) Proč není příběh vyprávěn ich-formou jako příběh o vlčatech (Perovská – Dianka a Tom)?
- 6) Používá autor jednoduchá spojení přídavného a podstatného jména, nebo užívá k vykreslení situace přirovnání a ustálená spojení? Vyhledej a vysvětli nějaká.
- 7) Jedná se o vypravování? Najdeme jednu zápletku? Jdou rozpoznat jednotlivé body vyprávění, nebo všechno má stejnou platnost (úroveň)? Víš, jak se říká takovému popisu přírody?
- 8) Jazyk není slohově neutrální. Do jaké vrstvy patří slova „tož, kolna“? Do jaké „morda, běhy, vyhaslé zvíře“?
- 9) Co nového přináší Tomeček do české literatury?

Řešení:

- 1) Tchoř; zvíře proti člověku.
- 2) Myslivec.
- 3) Tchoř je chycen do želez.
- 4) Dokonale ji zná, miluje ji (má k ní hluboký vztah), obdivuje.
- 5) Nevypráví o sobě, ale popisuje to, co viděl (co slyšel).
- 6) Používá složitá přívlastková spojení, přirovnání, ustálená spojení – obrazná, např.: noc sedí jako kvočna na kuřatech, zvíře – noční strašidlo, štěkavý hlídač, vzít do zaječích, kocour syčel jako žhavá podkova v putně vody, zlatá hvězda na nočním nebi, hodina duchů, kuřata rostou jako z vody
- 7) Ne, nemá to jednu zápletku, všechny drobné jsou si rovnocenné; je to líčení.
- 8) Nářečí (moravské) a myslivecký slang (profesní mluva) – obojí patří do nespis. jazyka (dále využívá také citově zabarvená slova).
- 9) Přírodu, bohatost jazyka na popis, vztah k přírodě (od obdivu z divočiny došel k děsu z „divokosti civilizace“ a ničení přírody).